

KAÇKINBAY ARTIKBAYEV – XX. YÜZYIL KIRGIZ EDEBİYATI TARİHİ

(çev. Mayramgül Dıykanbayeva)

Fatih EKİCİ*

1. Kaçkınbay Artıkbayev'in Hayatı¹:

Kaçkınbay Artıkbayev

Kırgızistan halk yazarı, ünlü eleştirmen, edebiyat bilimci, şair ve çevirmen Prof. Dr. Kaçkınbay Artıkbayev, 1934 yılında Moskovskiy rayonunun Keper-Arık köyünde kolhozcu bir ailede dünyaya gelir.

Budyonni Ortaokulu'nu bitirdikten sonra Kırgız Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne giren Artıkbayev, 1956-1961 yılları arasında "Leninçil Caş" gazetesi ve "Ala-Too" dergisinin yazı kurullarında, 1961-1967 yılları arasında ise "Kırgızstan" yayınevi edebiyat biriminin yazı kurulunda çalışır. 1966 yılında başarılı bir şekilde doktora tezini (kandidatskaya) savunan Artıkbayev, 1967 yılında Kırgız Devlet Üniversitesi'nin Kırgız Edebiyatı Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlar. Bunun ardından ise aynı üniversitede sırasıyla doçent, bölüm başkanı, dekan ve profesör olarak ömrünün sonuna kadar görev yapar.

Kaçkınbay Artıkbayev'in bilimsel ve sanatsal faaliyetlere ilgisi, henüz ilkokul yıllarındayken tecelli eder; şiirleri ve edebi eleştirel makaleleri düzenli olarak Kırgız gazete ve dergilerinde yayımlanır. Artıkbayev, 9 şiir; 16 monografi, edebi araştırma ve edebi eleştiri; 24 ders kitabı ile 600'den fazla makalenin müellifidir.

Yazar, eski çağlardan günümüze Kırgız edebiyatının tarihsel gelişimi konusunda önemli bir araştırmacıdır. Edebiyat tarihi çalışmalarının sistemli bir şekilde eğitim sürecine dâhil olması

* Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fak., Çağdaş Türk Leh. ve Edebiyatları Bölümü, fatihkici@yandex.com.

¹ Bu bölüm, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=125855214> (Eriş. Tar. 28.01.2014) adresinde yazarın yakınları tarafından Rusça olarak yayımlanan ölüm yazısından (nekroloji) faydalanılarak hazırlanmıştır.

ve yaygınlaşması için büyük çaba harcayan yazarın bilimsel eserlerinden “Çalgın (Keşif)”, “İzdenülör cana tabılğalar (Araryşlar ve Buluşlar)”, “Ar türdüü izder (Çeşitli İzler)”, “Sın saparı (Sın Seferi)”, “Çığarmalar cana oylor (Eserler ve Düşünceler)”, “Mezgil elesteri (Mevsim Anıları)”, “Tandalmalar (Seçmeler)”, “Aalı Tokombaevdin akındık çeberçiligi (Aalı Tokombayev’in Şairlik Ustalığı)”, “K.Malikovdun çığarmaçılığı (K. Malikov’un Sanatı)”, “Cusup Balasagin cana Maxmud Kaşgardın murastarı (Yusuf Balasagun ve Mahmud Kaşgarlı’nın Mirasları)”, “Akıykat sabagı (Adalet Dersi)”, “Talant sıırı (Hüner Sıırı)”, “Aalı Tokombaev”, “Cusup Balasagin tuuraluu bayan (Yusuf Balasagun Hakkında Beyan)”, “Bütpögön küröş bayanı (Bitmeyen Güreş Beyanı)” bu duruma bariz birer örnektirler. Artıkbayev, bunların dışında, ortaokullar için hazırlanan "Bizdin Adabiyat" ile XI. sınıflar için hazırlanan "Kırgız Adabiyatı" adlı ders kitaplarının da başyazarıdır.

1958 yılında Gazeteciler Birliğı, 1962 yılından itibaren ise Yazarlar Birliğı üyesi olan Kaçkınbay Artıkbayev, yaptığı kültürel ve ilmî çalışmalarla Uluslararası Cengiz Aytmatov Akademisi, Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Bilim ve Teknik Ödüllerini Dağıtma Komitesi gibi üst düzey kurumlara üye olarak kabul edilmiş; “Kırgızistan Cumhuriyeti Medeniyeti Emektarı”, “Bişkek Şehrinin Üstün Vatandaşı” unvanları; “Kırgız Cumhuriyeti Toktogul Bilim ve Teknik Devlet Ödülü”, “Yusuf Has Hacip” ödülleri; “Alkış”, “Emek Gazisi” madalyaları; “Şeref” nişanı ve çok sayıda takdir belgesi ile ödüllendirilmiştir.

Artıkbayev danışmanlığında, yaklaşık 15 kişi doktora derecesi almıştır. Yetiştirdiğı birçok kişi, şu an başarılı bir şekilde gazete ve dergilerin yazı kurullarında, yayınevlerinde, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında çalışmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının filoloji fakülteleri öğrencileri için ders kitabı olarak hazırlanmış olan "XX Kılımdağı Kırgız Adabiyatının Tarıxı" adlı kitabın yazarı Kaçkınbay Artıkbayev, 75 yaşında kalbine yenik düşerek, 12 Kasım 2009 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.

2. Mayramgül Dıykanbayeva'nın Öz Geçmişi:

Akademisyen ve çevirmen Mayramgül Dıykanbayeva, 1975 yılında Kırgızistan'ın Narın ilçesinin Ak-Talaa bölgesinde doğdu. On bir yıllık lise öğrenimini aynı bölgede bulunan Konorçok mektebinde tamamladı. Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te bulunan Kırgız Devlet Milli Üniversitesi'nin Doğu Dilleri ve Edebiyatı Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne 1993 yılında girip, bu bölümden 1998 yılında mezun oldu. 1998-2002 yılları arasında aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümünde Türk Dili okutmanı olarak çalıştı. 2002-2003 yıllarında Ankara'da Gazi Üniversitesi TÖMER'de Türkiye Türkçesi eğitimi aldı. 2003-2009

yılları arasında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı'nda "Kırgız Atalar Kültü ve Yaşayan Kültüre Etkileri" konulu tezi ile doktorasını tamamladı. 2004-2007 yılları arasında TRT'nin bazı projelerinde yer almış, "Türk Elinden Seçmeler" ve "Müzik Sandığı" programlarında metin yazarlığı ve sunuculuk yapmıştır. 2009 yılından bu yana Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde sözleşmeli öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yaptığı çevirilerle Kırgız edebiyatının Türkiye'de tanınmasına katkı sağlayan Dıykanbayeva'nın çevirilerinden bir kısmının listesi aşağıda verilmiştir.

Mayramgül Dıykanbayeva²

Çeviriler:

ACIKANOVA, E. (2008). "Tokol" - "Kuma". *Kardeş Kalemler Dergisi*, 22.

_____ (2009). "Kırk Çırak" - "Kırk Kandil". *Kardeş Kalemler Dergisi*, 25.

_____ (2009). "AYSANAT" - "Aysanat". *Uluslararası Kaşgarlı Mahmut Hikâye Yarışması (Dereceye Giren Hikâyeler)*, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği Yayınları

ADAMALİYEV, K. (2009), "Bakıt Kuşu" - "Talih Kuşu". *Kardeş Kalemler Dergisi*, 31.

BEGALİYEVA, C. (2008). "Ubayluu Bir Kün" - "Kederli Bir Gün". *Kardeş Kalemler Dergisi*, 18, 41-45.

KARAYEV, Ö. (2009). "Çek Aradaki Eski Tam" - "Sınırdaki Eski Ev". *Kardeş Kalemler Dergisi*, 27.

² Bu fotoğraf, Yrd. Doç. Dr. Mayramgül Dıykanbayeva'nın kendisinden alınmıştır.

SARMAMBETOV, A. (2009). “Mekensiz” - “Yurtsuz”. *Kardeş Kalemler Dergisi*, 28.

3. XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi:

Türkiye’de çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları ile ilgili yapılan çalışmalar Sovyetler Birliği’nin dağıldığı 1990’lara kadar sınırlı kalmış, bu tarihe kadar verilen ürünler tanıtımın ötesine geçememiştir. Aradaki demir perdenin çekilmesi ile birlikte Türkiye’de bu alandaki çalışmalar yoğunluk kazanmaya başlamış ve günümüze dek artarak devam etmiştir. Kuşkusuz bu çalışmalar arasında dil (lehçe) araştırmaları, edebiyat araştırmalarına nispeten daha hızlı yol kat etmiş; Türk dünyası edebiyatları üzerine olan yayınlar ikinci sırada kalmıştır.

Türk dünyası edebiyatları üzerine yapılan araştırmalar içerisinde halk edebiyatı çalışmaları geniş yer tutmuş, bu sahadaki araştırmaların büyük bölümünü bu çalışmalar oluşturmuştur. Türk dünyası çağdaş edebiyatı araştırmaları ise son yıllarda artmaya başlamakla birlikte henüz yeterli seviyeye ulaşabilmiş değildir.

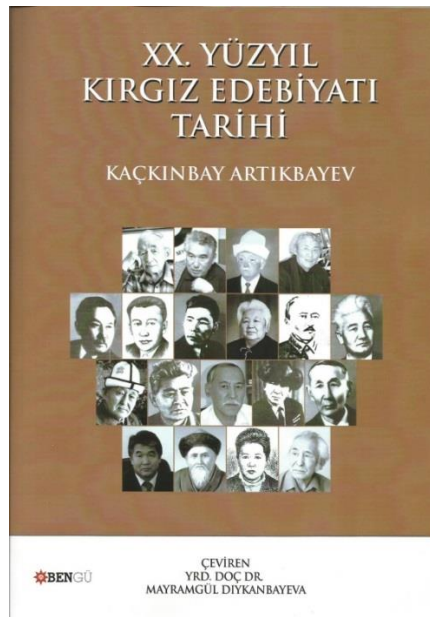
Dünya çapında üne sahip olan Kırgız edebiyatı üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaların başlangıcı da halk edebiyatı çalışmalarına dayanmaktadır. Zengin sözlü edebiyata sahip Kırgız Türklerine ait halk edebiyatı unsurları Türkiye’deki araştırmacılar tarafından çeşitli türleri ve yönleriyle incelenmiş, bu sahada muhtelif ürünler ortaya konulmuştur. Bugün Türkiye’de Manas Destanı’nın adını duymamış insan sayısı azdır.

Çağdaş Kırgız Edebiyatı’na ait Türkiye’deki ilk yayınları, dünyaca meşhur Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’un eserleri oluşturmaktadır. 1990’lı yıllarda Türkiye Türkçesine kazandırılan Aytmatov’un eserleri, Çağdaş Kırgız Edebiyatı’nın Türkiye’de tanınan ilk vesikaları olmuştur. Fakat bu eserlerin büyük bir bölümü Fransızca veya Rusçadan çevrilmiş, Kırgızca yazılan veya Kırgızcaya daha sonra çevrilen eserlerden ancak birkaçı doğrudan Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Aytmatov’dan sonra çağdaş Kırgız edebiyatına ait Türkiye’de bilinen ikinci yayın ancak 2000’li yıllarda verilmiş; 2003-2004 yıllarında Tölögön Kasımbekov’a ait tarihi bir roman Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu tarihler itibariyle çağdaş Kırgız edebiyatından yapılan aktarmaların sayısı artmaya, bununla eşzamanlı olarak da çağdaş Kırgız edebiyatı üzerine araştırma ve inceleme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de çağdaş Kırgız edebiyatı üzerine yapılan araştırma ve incelemeleri içeren çalışmalar da Cengiz Aytmatov ve eserleri hakkındaki yayınlarla birlikte başlamış, akabinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile çağdaş Kırgız edebiyatına ait çalışmalar parça parça devam etmiştir. Çağdaş Kırgız edebiyatına, hatta Türk dünyası edebiyatlarına ait Türkiye’de yapılan ilk ve en kapsamlı çalışma, proje yöneticiliğini ve genel redaktörlüğünü Nevzat

Kösoğlu'nun, genel danışmanlığını Ahmet B. Ercilasun ve Yavuz Akpınar'ın yaptığı Kültür Bakanlığı tarafından 1993'te yayımlanmaya başlayan Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi adlı büyük yayındır. Bu kapsamlı antolojinin 31. ve 32. ciltleri Kırgız edebiyatına ayrılmış, genel giriş metninin ardından yazarlar ve şairlere ait kısa bilgiler verilerek, eserlerinden parçalar hem orijinal dillerinde hem de Türkiye Türkçesinde sunulmuştur. İlgili çalışma, Türkiye'de Kırgız edebiyatına ait kapsamlı ilk yayın olması sebebiyle büyük bir öneme sahiptir ve bugün dahi Kırgız edebiyatı araştırmacılarının bir numaralı başvuru kaynağı olma görevini üstlenmektedir. Ancak canlı olduğu söylenen dil ile birlikte, zaman içerisinde gelişen ve ilerleyen edebiyat da aynı kalmamakta; ortaya konulan eserler artmakta, eski yayınlarda bulunan yazarlar hakkındaki malumatlar gün geçtikçe güncelliğini yitirmekte, yeni yazarlar ve türler belirmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında çağdaş Kırgız edebiyatı sahasında, özellikle de edebiyat tarihi konusunda müstakil ve özgün bir çalışmaya ihtiyaç duyulmakta, yeni kaynakların gerekliliği hissedilmektedir.

Eserle ait kapak resmi

Çağdaş Kırgız edebiyatı üzerine Kırgızistan'da yapılan en kapsamlı çalışmalardan birisi de "XX Kılımdağı Kırgız Adabiyatının Tarixi" orijinal adıyla 2004 yılında ünlü edebiyat bilimci Kaçkınbay Artıkbayev tarafından hazırlanan eser olmuştur. Kırgız edebiyatı sahasındaki önemli bilim adamlarından olan Artıkbayev, ilk edebiyat tarihi tecrübesini birkaç yazarla bir araya gelerek hazırladıkları "Kırgız Sovyet Edebiyatı Tarihi" adlı eser ile yaşamıştır. Yazarın 1995 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bilim ve teknik alanındaki ödülüne layık görülen "Kırgız Sovyet Edebiyatı Tarihi" adlı kitabı, üniversitelerin filoloji fakültelerinde ders kitabı olarak okutulması için hazırladığı "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi" adlı kitabına zemin

hazırlamıştır. Yazar ilk kitaptaki tecrübelerini kullanarak ve ilk kitap için yapılan eleştirileri değerlendirerek, yeni kitabında daha kapsamlı bir çalışmaya adım atmıştır. Kitap yalnızca üniversitelerde ders kitabı olarak kullanılmanın yanında, Kırgızistan'daki diğer bilim adamları tarafından da temel kaynak olarak ele alınmış, Kırgız edebiyatına ve Kırgız edebiyatı tarihine ilgi duyan herkesin ihtiyacını karşılamıştır.

Kaçkınbay Artıkbayev'in yukarıda adı geçen önemli çalışması, Kırgız edebiyatından yaptığı çeviriler ve bu sahadaki akademik çalışmalarıyla tanınan Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Mayramgül Dıykanbayeva'nın uzun süren sabırlı ve titiz çevirisi ile Eylül 2013'te, Avrasya Yazarlar Birliğine ait olan Bengü yayınlarından yayımlanmıştır. Söz konusu çeviri kitap, orijinalinin Kırgızistan'da çağdaş Kırgız edebiyatı tarihi alanındaki boşluğu doldurduğu gibi, Türkiye'de bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmaya adaydır.

Adından da anlaşılacağı gibi XX. yüzyılda cereyan eden Kırgız edebiyatı üzerine incelemeleri içeren ve bunları kronolojik olarak veren toplam 680 sayfalık hacimli bu kitap, "Giriş" bölümü ile birlikte toplam yedi ana başlıktan meydana gelmektedir.

"Edebiyat Tarihi Dersleri" başlıklı giriş bölümünde yazar, Kırgız edebiyatı üzerine değerlendirmeler yapmakta, siyasi ve tarihi kimi meseleler üzerine kendi görüş ve düşüncelerini sübjektif bir şekilde aktarmaktadır. Devam eden ana başlıklarda yazar, Kırgız edebiyatının 1900-2000 yılları arasındaki yüz yıllık dönemini genel kabul gören tasniflere göre ele almakta ve beş döneme ayırmaktadır. Söz konusu bu başlıklar altında yazar öncelikle ilgili dönemdeki genel toplumsal ve medeni durumu aktarmakta, ardından sırasıyla döneme ait eserleri türlerine göre "nazım", "nesir", "tiyatro" ve "sinema yazarlığı" alt başlıklarında değerlendirmekte, son olarak ise o dönemde ürün veren şair ve yazarların hayatları, sanatları, eserleri hakkında bilgi veren bölümleri sunmaktadır. Yazarın, XX. yüzyıl Kırgız edebiyatı tasnifindeki dönemlerin başlıkları sırasıyla şu şekildedir:

1. XX. Yüzyılın Başındaki Kırgız Edebiyatı (1900-1917)
2. Sosyalizme Geçiş Sürecinde Kırgız Edebiyatının Ortaya Çıkışı ve Şekillenmesi (1917-1940)
3. İkinci Dünya Savaşı ve Ondan Sonraki Dönemdeki Kırgız Edebiyatı (1941-1960)
4. 60'lı-80'li Yıllardaki Kırgız Edebiyatı (1961-1984)
5. Yeniden Yapılandırma ve Kapitalizme Geçiş Dönemindeki Kırgız Edebiyatı (XX. Yüzyılın Sonlarındaki Dönem)

Yazar yukarıda verilen bölümlerde Kırgızistan'da gelişen Kırgız edebiyatı hakkında malumat verdikten sonra kitabın son ve yedinci ana başlığı olan "Çin Kırgızlarının Edebiyatı

Hakkında Kısa Malumat” adlı bölümde ise ilk kez Çin’de yaşayan Kırgızların edebiyatları üzerine bilgiler vermiş, sonuçta, Kırgızistan’da ve Çin’de yaşayan Kırgızların edebiyatlarının gelişimini birbirine bağlamış ve birbirinden ayrı tutmamıştır.

Kaçkınbay Artıkbayev’in “XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi” adıyla Yrd. Doç. Dr. Mayramgül Dıykanbayeva tarafından Türkiye Türkçesine kazandırılan bu kitabı, yukarıda da değinildiği gibi Türkiye’de çağdaş Kırgız edebiyatı ve edebiyat tarihi üzerine yapılan en kapsamlı çalışma olma özelliğine sahip olmakla birlikte, bu alanda bilgi edinmek isteyen herkesin başucu kaynağı olmaya aday olarak durmaktadır. Bu eser özellikle üniversitelerin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ile Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde verilen Kırgız Edebiyatı dersleri için temel bir ders kitabı olma görevini de üstlenmektedir. Özeldir Kırgız edebiyatı olmak üzere Türk dünyası çağdaş edebiyatları üzerine yapılacak bu ve benzeri çalışmaların devamını beklediğimizi belirterek, bu çalışmada emeği geçen herkesi tebrik ederiz.